

Hikmet Kıvılcımlı (1902-1971)

Hikmet Kıvılcımlı, 1902 yılında günümüzde Kosova sınırları içerisinde yer alan, ancak dünyaya geldiği tarih itibarıyla Osmanlı Devleti toprağı olan Priştine’de doğmuştur. Kimliğinde yazan tam ismi Hüseyin Hikmet Kıvılcımlı’dır, ancak Hüseyin ismini kullanmamıştır. Aile içerisinde ise Hikmet adı kullanılmamış, onun yerine Hüseyin Ali Kıvılcımlı ismiyle anılmıştır. Babası Hüseyin Bey, Priştine Posta ve Telgraf Müdürlüğü görevini yürütmüştür. Annesi Münire Hanım ise ev hanımıdır.

Çocukluğunun ilk yıllarını Priştine’de geçiren Hikmet Kıvılcımlı, burada İkinci Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle ortaya çıkan sevinç ve Balkan Savaşlarının getirdiği hezimete bizzat tanık olmuştur. Balkan Savaşlarından sonra ailesiyle birlikte Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmış ve Kuşadası’nda Jandarma subayı olan dayısının yanına yerleşmiştir. İlk ve ortaokulu Kuşadası’nda bitirmiştir. Lise eğitimine Muğla İdadisinde başlamış, ancak Mütareke koşullarında eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır.

Mütareke Dönemi Hikmet Bey için bir dönüm noktası olmuştur. İzmir’in işgal edilmesi ve teyzesinin öldürülmesi nedeniyle eğitimini yarıda bırakmış, Yunan askerlerinin Batı Anadolu’da başka yerleri de işgal etmesi üzerine yerel Kuva-yı Milliye birliklerine katılmıştır. Önce Yörük Ali Efe’nin yanında Yunanlılara karşı mücadele etmiştir. Daha sonra dayısının ölmesi ve ailesinin kalan üyelerinin Batı Anadolu’yu terk etmesi üzerine cephe gerisine çekilmiştir. Kıvılcımlı’nın bundan sonra cephe gerisinde hizmet verdiği iddia edilmişse de Kıvılcımlı, bu iddiayı reddederek cephe gerisinde hizmet vermediğini, bunun yerine Köyceğiz Kuva-yı Milliye Askeri Komutanı olarak komutanlık görevini ifa ettiğini söylemiştir. Kıvılcımlı’nın biyografisini yazan araştırmacılar da Kıvılcımlı’nın sözlerini aynen geçerli saymışlardır. Kıvılcımlı bu dönemde Muğla’da yayın yapan *Menteşe* gazetesinde muhtevasını Kuva-yı Milliye yanlısı yazıların oluşturduğu makalelerini kaleme almaya başlamıştır. Söz konusu yazılar kendisinin yazarlık kariyerinin ilk örnekleri olması hasebiyle önem arz etmektedir.

Batı Anadolu’da Yunan işgalinin giderek genişlemesi üzerine yerel direnişlerden umudu kesen Kıvılcımlı, İstanbul’a gitmiş ve Vefa Lisesine kaydolmuştur. Ancak kendi ifadesiyle Lise Müdürü’nün karşısına Kuva-yı Milliye kalpak ve çizmeleriyle çıktığı için tepki çekmiş ve bu yüzden kimi araştırmacılara göre lise sınavlarını dışarıdan vermiştir. Lise diplomasını aldıktan sonra Mekteb-i Tıbbiyeye başvurmuş, ancak yaşı küçük olduğu için ilk seferinde bu okula alınmamıştır. İkinci kez başvurup kayıt yaptırmayı başardığı Mekteb-i Tıbbiyeye girdiği ilk zamanlarda muhafazakâr ve milliyetçi bir karaktere sahip olan Kıvılcımlı, ikinci sınıftan itibaren önce Fransız Komünist Partisi’nin yayınlarını okumaya başlamış, daha sonra Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) ve Burhan Asaf’ın (Belge) etkisiyle komünizmi

Hikmet Kıvılcımlı 1939 Kaynak:
Kıvılcımlı Enstitüsü Derneği

benimsemiştir. Tıp eğitimini yarıda bırakarak Ankara'ya geçmeye çalışmıştır. Ancak kendisinin aktardığına göre ordu emrinde tıp eğitimi aldığından derslere devam etmesi emredilmiş, bu yüzden de okulu bırakmamıştır. Kıvılcımlı 1922 yılında Darülfünunda Millî Mücadele muhalifi öğretim görevlilerine karşı düzenlenen protestolara katılmış ve derslere girmeyen öğrencilerden birisi olmuştur. Boş zamanlarında İstanbul'da Rum asıllı bir ziraatçının yanında çalışmaya başlamış, ancak Türklere daha az ücret verildiğini iddia ederek buradan kısa sürede ayrılmıştır.

Komünizmi benimseyen Kıvılcımlı, 1921 yılında kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kurucu üyelerinden birisi olmuştur. Bazı kaynaklarda ise TKP'ye 1923 yılında üye olduğu iddia edilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden hemen sonra TKP'nin Türkiye'deki aşırı sol örgütleri birleştirmek amacıyla topladığı kongreye katılmış ve bu sayede TKP'nin önde gelen üyelerinden birisi haline gelmiştir. 1925 yılında Tıbbiye'den mezun olmuş ve psikiyatri alanında uzmanlaşmıştır. Aynı yıl içinde önce TKP'nin gençlik kolları başkanlığı görevini yürütmüş, daha sonra da TKP'nin Merkez Komitesine seçilmiştir. Komünizmle ilgili ilk yazısı da aynı tarihlerde yayımlanmıştır.

Yazdığı yazılar ve 1 Mayıs 1925'te dağıtılan bir bildirgede adının geçmesi nedeniyle Takrir-i Sükûn Kanunu'na göre Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmış ve on yıllık kürek cezasına çarptırılmıştır. Ancak hapisanede bir yıl kaldıktan sonra 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girmiş ve Kıvılcımlı, ceza aldığı suçun yeni Ceza Kanunu'na göre suç olmaktan çıkarılması nedeniyle tahliye edilmiştir.

İlk hapisane deneyiminden sonra 1927 yılındaki komünist tutuklamalarında tekrar 3 ay hapis cezası almıştır. Hapisten çıktıktan sonra TKP'nin yeniden yapılandırılması görevini üstlenmiş ve parti içinde dağıtılan *Kıvılcım* adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştır. 1929 yılının Nisan ayında Sovyetler Birliği'nden (SSCB) Türkiye'ye yasadışı yollardan girerken yakalanan İsmail Bilen'in polis sorgusunda elebaşı olarak adını vermesi üzerine aynı yılın temmuz ayında üçüncü kez hapse atılmıştır. Temyiz girişimleri reddedilmiş ve 1933 yılında Cumhuriyet'in onuncu yılında ilan edilen genel af ile tahliye olmuştur. Hapiste olduğu sürede Marksist literatür içinden bazı eserleri tercüme etmiş ve hapisanedekilere Komünizmi öğretmek için *Zindan* adlı bir gazete çıkarmıştır. Üçüncü kez hapisten çıktıktan sonra artık tabiri caizse "Kızıl bir profesör" haline geldiğini ilan etmiş ve Kemalist politikaları eleştirmeye başlamıştır.

Kıvılcımlı 1934 yılında bir kez daha tutuklanmış ve kendi iddiasına göre hem gözaltındayken hem de hapisteyken işkence görmüştür. Hikmet Kıvılcımlı, hayatının daha sonraki dönemlerinde de defalarca hapse girmiş ve toplam 22 yıl cezaevinde kalmıştır. Hapiste kaldığı süre boyunca TKP'yi hükümet yanlısı bir politika almak ve görüşlerini yumuşatmakla suçlamış, bundan dolayı TKP ile yollarını ayırmıştır. Parti üyeliği devam ettiyse de TKP Merkez Komitesinden hizipçilik suçlamasıyla ihraç edilmiştir. TKP üyeleri ise Kıvılcımlı'yı hakarete varacak şekilde eleştirmiş ve maceraperestlikle suçlamışlardır.

Kıvılcımlı, hapisten çıktıktan sonra kendisine önce "Kıvılcım", daha sonra da "Kıvılcımlı" soyadını seçmiştir. 1934 yılında yeniden gözaltına alınmışsa da kısa bir süre sonra serbest bırakılmıştır. 1935 yılında Marksizm Bibliyoteği adlı bir yayınevi kurmuş ve Karl Marx başta olmak üzere önde gelen Marksistlerin çevirilerini ve kendi eserlerinin bir kısmını burada basmıştır. Burada on dört kitap basıldıktan sonra mahkeme kararıyla yayınevi kapatılmış ve Kıvılcımlı'nın eserlerine el konulmuştur. Kıvılcımlı, bu durumu "Kaç kitabımızın sansürde, kaçının da baskınla kaybolduğunu biz bile unuttuk" şeklinde ifade etmiştir.

Hikmet Kıvılcımlı, Türk aydınları arasında Fransız düşünür Henri Bergson'un (1859-1941) etkisinin artması üzerine Bergson'u tenkit eden *Bergsonizm* adlı bir kitapçık yazmış, ancak bastıramamıştır. TKP eleştirilerinin bir parçası olarak

1936 yılında *Marksizm Kalpazanları* adlı bir kitap yazmış, Nazım Hikmet ve Kerim Sadi'yi şiddetli şekilde eleştirmiştir. Kerim Sadi'yi bilgisizlik ve Marksizm'in ne olduğunu bilmemekle suçlamıştır. Kıvılcımlı'ya göre Nazım Hikmet ise şiirlerinden dolayı kendisine ayrıcalıklı davranılan, ancak özünde Marksist olmayan birisidir. Kerim Sadi'nin eleştirilere cevap vermesi üzerine bir kalem kavgası başlamış ve Kerim Sadi Kıvılcımlı'yı faşizm ve cehaletle suçlamıştır. Kıvılcımlı, Kerim Sadi'yi akıl hastası olmakla itham etmiş ve tartışma karşılıklı hakaretlere dönüşmüştür.

Yayın çalışmalarına devam eden Kıvılcımlı, önce *Yol Serisi* olarak adlandırdığı dokuz ciltlik kitap serisini yazmışsa da bu kitaplar hem devlet hem de TKP tarafından sansürlenmiştir. Daha sonra *Emekçi Kütüphanesi* adlı ikinci bir seri başlatıp Karl Marx'ın *Das Kapital* eserinin birinci cildini tercüme etmeye başlamış, ama bu tercüme yarım kalmıştır. Çevirilerde Marx'ın kavramlarını karşılamak için iş ve emek kelimelerini önermiş, sosyalist çevreler içinde de bu öneri kabul görmüştür. 1937 yılında Kıvılcım Kütüphanesini kurmuş ve burada kitap satışına başlamıştır. Kıvılcımlı'nın Donanma Davası'nda ceza alması sebebiyle bu dükkân kapatılmıştır.

1938 yılında Donanma Davası'nda orduda komünizmi yayma ve askeri isyana teşvik etme suçlarıyla Nazım Hikmet ve Kemal Tahir ile beraber yargılanmıştır. On beş sene hapis cezası alan Kıvılcımlı önce sağlık raporu alarak altı ay izin almış, daha sonra tutuklanmamak için Suriye'ye kaçmış, Suriye'de komünistlerden yardım görmemiş, bunun üzerine Lübnan'a iltica etmiş, burada da kendisine maddi destek alamayınca geri dönmüştür. Türkiye'ye dönünce de tutuklanmıştır. On iki yıl hapiste kalan Hikmet Kıvılcımlı, Demokrat Parti (DP) iktidara geldiğinde çıkarttığı af ile serbest kalmıştır. Hapis geçirdiği süre boyunca Çankırı, Amasya ve Kırşehir Cezaevlerinde kalmıştır. Ayrıca Nazım Hikmet ile arasını düzeltmiştir. Kırşehir'deyken doktor sayısının azlığı nedeniyle doktorluk yapması istenmiştir. Talebi kabul etmek zorunda kalan Kıvılcımlı, anılarında tedavi olmak için hapishaneye gelen Osman Bölükbaşı ve Erol Güngör ile tanıştığını yazmıştır.

DP Dönemi'nde iktidarın demokrasi yerine faşizm davası güttüğünü belirterek hükümeti sert bir şekilde eleştirmiştir. İstanbul'un Fethi'nin 500. Yılı kutlamaları için sınıf arkadaşı olan Fahreddin Kerim Gökay'ın ricasıyla *Fetih ve Medeniyet* adlı bir kitap yazmış ve bu kitapta İstanbul'un fethinin Akdeniz ve Avrupa'ya medeniyeti getiren olaylardan birisi olduğunu iddia etmiştir.

DP iktidarına siyasetle muhalefet etmeyi seçen, ancak açıkça komünist ismini kullanamayan Kıvılcımlı, önce sol aydınlarla fikir alışverişinde bulunmuş, daha sonra da 29 Ekim 1954'te işçi sınıfını temsil etmesi için Vatan Partisi'ni (VP) kurmuştur. Çalışmalarının bir parçası olarak 1956 yılında İstanbul Üniversitesi tarafından bir anayasa taslağı hazırlaması teklif edilmiş ve *Anayasa Teklifi* adı verdiği kitabı bastırılmıştır.

Gündelik siyasete atılan Hikmet Kıvılcımlı 1957 seçimleri öncesinde VP bünyesinde fazla kalabalık olmayan mitingler düzenlemiştir. Eyüp mitingindeki konuşmasında Kur'an ayetlerinden atıflar yaptığı için dini siyasete alet etmek suçuyla yargılanmış ve beraat etmiştir. 1957 Genel Seçimlerinden sonra Kıvılcımlı yeniden tutuklanmıştır. 30 Aralık 1957'de VP, komünist metotla çalışan bir parti olduğu için kapatılmıştır. Kıvılcımlı, Aralık 1959'da delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştır.

27 Mayıs Askerî Darbesi'nden sonra Kıvılcımlı hakkındaki davalar düşmüş ve Kıvılcımlı siyasette daha görünür hale gelmiştir. Darbeden hemen sonra Talat Aydemir ve bazı emekli generallerle görüşmüştür, ancak görüşmelerin içeriği bilinmemektedir. Dönemin öne çıkan sol akımları olan Yön Hareketi, Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Türkiye İşçi Partisinden (TİP) bağımsız bir çerçevede siyaset yapmaya başlamıştır. Hikmet Kıvılcımlı, bu akımların hepsine eleştirel

bir şekilde yaklaşmıştır. Kıvılcımlı'ya göre MDD, taklitçidir ve bünyesinde silahlı mücadele maceracılığını temsil eden unsurlar bulunduğu için sol siyasete zarar vermiştir. Yön Hareketi, Kadro Hareketi ve Kemalizm etkisinde olduğu için sol çizgiden sapmış ve komünizme engel teşkil etme görevini üstlenmiştir. TİP ise halkın sorunlarını çözmeden sosyalist bir devrim getirmeye çalışmıştır.

Kıvılcımlı, başlangıçta TİP'e üye olmak istemiş, ancak parti yönetimince üye olması engellenmiştir. Bunun üzerine bağımsız bir çizgiden hareket etmeye başlamış ve kendi fikrini "İkinci Kuva-yı Milliye" olarak adlandırmıştır. Kıvılcımlı 1965 yılında Tarihsel Maddecilik Yayınlarını kurmuş, 1967 yılında ise *Sosyalist* adında on beş günlük bir gazete çıkarmıştır. *Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, Toplum Biçimlerinin Gelişimi ve Tarih Devrim Sosyalizm* adlı kitaplarını ilk olarak burada yayınlamıştır. *Sosyalist* gazetesi kapatıldıktan sonra *Türk Solu* ve *Aydınlık* dergilerine yazılar göndermeye başlamıştır. 19 Mayıs 1968'de de İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği'ni (İPSD) kurmuştur. İPSD 12 Mart'tan sonra faaliyetlerine son vermiştir.

Kıvılcımlı'nın hayatının son dönemlerinde sağlığı bozulmuş ve 1969 yılında prostat kanseri olduğunu öğrenmiştir. 12 Mart Muhtırası yayınlandığında Kıvılcımlı, başlangıçta askerlerin siyasete karışmamasının anlamsız olduğunu düşünerek darbeye karşı tarafsız kalmıştır. Ancak, darbenin aşırı sola karşı müdahalesini görünce tavrını değiştirmiştir. Kıvılcımlı'nın gözaltına alınmak için aranıyor olmasının da tavrını değişmesinde etkisi olmuştur.

Darbecilerin emriyle aranan Kıvılcımlı, taraftarlarının yardımıyla 1971 yılının Mayıs ayında hem tedavi olmak hem de yargılanmamak için yurtdışına kaçırılmıştır. İstanbul'dan Alanya'ya geçen Kıvılcımlı, Alanya'dan tekneyle Kıbrıs'a yolculuk yapmıştır. Kıvılcımlı, ilk olarak Suriye'ye kaçmayı düşünmüş, ancak iade edileceğinden korkarak oradan da Lübnan'a geçmeye karar vermiştir. Yurtdışına kaçtığı anlaşılınca sıkıyönetim mahkemesi tarafından hakkında idam kararı istenmiştir. Lübnan'da gözaltına alınan Kıvılcımlı sınır dışı edilmiş ve bir daha Lübnan'a illegal olarak geçerse Türkiye'ye teslim edileceği tebliğ edilmiştir. Bunun üzerine kendisini Türkiye'ye teslim etmeyecek komünist ülkelere birisine sığınmanın yollarını aramıştır.

Lübnan'dan sınır dışı edilen Kıvılcımlı önce Suriye'ye geçmiştir. Kısa bir süre Suriye'de ikamet ettikten sonra uçakla Paris'e gitmiştir. Paris'te birkaç hafta kalan Kıvılcımlı bu sırada Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev'e başından geçenleri anlattığı bir mektup yazarak SSCB'ye iltica talebinde bulunmuştur. Fakat SSCB'nin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin politikalarını eleştirdiği için Kıvılcımlı'nın Sovyetler Birliği, Doğu Almanya ve Arnavutluk'a girmesine izin verilmemiştir. Haziran ayında Bulgaristan'a girmeye teşebbüs ettiği sırada, TKP tarafından partiden ihraç edilmiştir. Yine Bulgaristan tarafından Kıvılcımlı hakkında istenen referans talebi de TKP tarafından olumsuz bir şekilde cevaplanmıştır. Bunun üzerine Bulgaristan Komünist Partisi, Kıvılcımlı'nın ülkeye girmesine izin vermemiştir.

TKP'den atılması ve TKP tarafından kendisine olumsuz referans verilmesi üzerine TKP yönetimini cinayete teşebbüsle suçlayan Kıvılcımlı, Yugoslavya'nın o dönemki lideri Josef Broz Tito'ya hitaben bir mektup yazmış ve Yugoslav topraklarında doğan bir sosyalist olarak doğduğu topraklarda ölmek istediğini beyan etmiştir. Mektup, Tito'ya ulaşmış ve Kıvılcımlı'nın Yugoslavya'ya girmesi için özel izin verilmiştir. Yugoslavya yönetimi ayrıca Kıvılcımlı'nın Belgrad'da kanser tedavisi görmesini de temin etmiştir. Hikmet Kıvılcımlı, kanser tedavisi gördüğü Belgrad'da 11 Ekim 1971'de vefat etmiştir.

Hikmet Kıvılcımlı, genç yaşlarından itibaren Türkiye'nin özel koşullarına uygun bir Marksizm anlayışı oluşturmaya

çalışmıştır. Arkasında sosyalizmle ilgili yaklaşık elli bin sayfa tutan onlarca eser bırakmasına rağmen yaklaşık yirmi farklı takma isim kullandığından ve birçok çalışmasına el konulduğundan Kıvılcımlı'nın tam olarak kaç tane eser yazdığı bilinmemektedir. Hapiste bulunduğu sürede çok sayıda roman ve şiir de yazmış, ancak bunlar yayınlanmamıştır.

Hikmet Kıvılcımlı'nın Türk düşünce tarihi ile ilgili en önemli mirası ise tarih tezidir. Türkiye'nin koşullarını daha iyi anlamak isteyen ve Türkiye'ye uygun bir komünizm teorisi ve pratiği oluşturmayı hedefleyen Kıvılcımlı, Türkiye'deki solcuların çoğunun Türk tarihini incelemekten kaçındığını, ama her halükârda Batı'dan gelmiş en kötü fikri bile Türkçeye tercüme ettiklerini iddia ederek kendi tarih tezini oluşturmaya girişmiştir. Onun tarih tezinin ilk nüveleri 1925 yılında hapisteyken ortaya çıkmıştır. 1940 yılında bu tez hakkında ilk yazılı taslağı hazırlamış, VP'nin genel başkanlığını yaptığı dönemde üzerinde çalışmıştır. 1965 yılından sonra tarih tezini olgunlaştırmış ve temel noktalarını *Tarih-Devrim-Sosyalizm* adlı kitabında yayınlamıştır.

Tarih tezinde genel olarak medeniyet kavramını incelemeye çalışan Kıvılcımlı, insanlığın başından geçenleri yazısız tarih ve yazılı tarih olarak ikiye ayırmıştır. Yazısız tarih tarihöncesi iken, yazılı tarih, yazının bulunmasından itibaren insanlık tarihinin tamamıdır. Kıvılcımlı, yazılı tarihi de "Antika" ya da "Eskiçağ Tarihi" ve "Modern Tarih" olmak üzere iki ayrı grup altında incelemiştir. Antika ya da Eskiçağ Tarihi, yazının icadından 14. yüzyıla kadar geçen zamanın tarihi iken, Modern Tarih 14. yüzyıl sonrasındaki dönemi içermektedir. Özellikle Eskiçağ Tarihi olarak adlandırdığı döneme önem veren Kıvılcımlı, bu dönemi "barbarların medeniyetle güreşip medenileşmesi" olarak tanımlamış ve sınıflı toplumların nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışmıştır. İnsanları "maddi tekniği ve konuşma yetisini kullanmayı bilen hayvanlar" olarak tasvir etmiş, toplumları da insanların oluşturduğu topluluklar olarak nitelendirmiştir. Hikmet Kıvılcımlı Tarih tezini oluştururken Karl Marx, Friedrich Engels, İbni Haldun, Lewis Henry Morgan, Mustafa Naîmâ, Jean-Jacques Rousseau, Jules Michelet, Arnold Toynbee, Gordon Childe, Claude Levi-Strauss, Arthur de Gobineau, Celal Nuri İleri, Frantz Fanon ve Oswald Spengler gibi yerli ve yabancı çok sayıda fikir adamından etkilenmiştir.

Toplumları barbarlar ve medeniler olarak sınıflandırmış, medeniyet kavramını barbarlardan ayırarak barbar toplumlarda medeniyetin olamayacağını iddia etmiştir. Ancak Kıvılcımlı'da barbarlık olumsuz karşılanan bir tabir değildir. Zira barbar topluluklar, medeniyetin ve teknolojinin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca Kıvılcımlı'ya göre medeniyet geliştikçe iktidarlar ve devletler halka karşı daha da vahşi bir çehreye bürünmüşlerdir. Medeniyetleri de "bitkisel" ve "hayvansal" olarak sınıflandırmıştır. İrmak boylarındaki medeniyetlerin yayılmasını bitkilerin kök salmasına benzeterek bu medeniyetleri bitkisel medeniyetler olarak adlandırmıştır. Grek ve Roma gibi kıtalara yayılan medeniyetleri ise hareketliliklerinden dolayı hayvansal medeniyet olarak isimlendirmiştir.

Kıvılcımlı'nın tarih yazımına ilişkin özgün fikirleri vardır. Amerikalı sosyolog ve tarihçi Immanuel Wallerstein'ın Dünya Sistemi Teorisi'ne benzer bir şekilde bütün toplumların birbiriyle ilişkili olduğunu iddia etmiştir. Bundan dolayı tarihi bir olgu hakkında monografi yazmanın yanlış olduğunu ve bu tip eserlerin tarihi anlamak konusunda yetersiz kalacağını savunmuştur. Ayrıca tarihteki benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılabilmesi için siyaset bilimi, iktisat, sosyoloji ve ilahiyat gibi bilimlerden yararlanılması gerektiğini ve bilgi kırıntılarına boğulmaması gerektiğini kanıtlamaya çalışmıştır. Bunun dışında Marksist tarih yazımına uygun olarak tarihin temelini üretim olduğunu savunmuştur. Ancak buradaki üretim kavramının sadece ekonomik alanı kapsamadığını; coğrafya, tarih ve insan da üretimin bir parçası olduğunu yazmıştır. Yine Marksist görüşe uygun olarak tarihte hiçbir tesadüfün olmadığını ve yüzde yüz determinist olduğunu iddia etmiştir.

Çağatay BENHÜR-Doğan Can AKTAN

KAYNAKÇA

- ALKAN, Mehmet Öznur, **150. Yılında Das Kapital: Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'deki Serencâmi**, İletişim Yay., İstanbul 2017.
- ASLAN, Zehra, "Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye'de İktidarların 'Sol' Algısı", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S 51, 2016, s. 171-190.
- BORA, Tanıl, **Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler**, İletişim Yay., İstanbul 2017.
- ÇARIK, Şenol, **Doktor Hikmet Kıvılcımlı: Adanmış Bir Hayat**, Asi Kitap, İstanbul 2017.
- ELİAÇIK, Canan Özcan, **Barbarın Tarihi-Ezilenin Dini: Hikmet Kıvılcımlı'da Tarih ve Din**, İletişim Yay., İstanbul 2021.
- KALE, Ahmet, **Hikmet Kıvılcımlı Kitabı**, Dipnot Yay., Ankara 2017.
- KALE, Ahmet, **Kıvılcımlı Külliyyatı: Ayrıntılı Bibliyografya**, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul 2014.
- KARACA, Emin, **İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı**, Destek Yay., İstanbul 2011.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Allah Peygamber Kitap**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2014.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2008.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Fetih ve Medeniyet**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2011.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Gençliğe Yazılar**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2008.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Günlük Anılar**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2012.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Hürriyetimiz ve Birinci Cihan Savaşı Faciası**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2011.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Kadın Sosyal Sınıfımız: Türkiye'nin Üç Katlı Sosyal Ehramı**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2009.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Kuvayimilliyeciliğimiz ve II. Kuvayimilliyeciliğimiz**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2007.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2007.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Tarih-Devrim-Sosyalizm**, Derleniş Yay., İstanbul 2006.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Tarih Yazıları**, Tarih ve Devrim Yay., İstanbul 1974.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Toplum Biçimlerinin Gelişimi**, Derleniş Yay., İstanbul 2018.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2007.
- KIVILCIMLI, Hikmet, **Türkiye'de Sınıflar ve Politika**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul 2008.
- TUFAN, Tarkan, **Hikmet Kıvılcımlı: Hayatı ve Eserleri**, Nokta Kitap, İstanbul 2012.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

YÜKSEL, Erol, **Millî Mücadele'den 27 Mayıs'a Bir Siyasetçi: Refik Koraltan**, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2018.

17/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hikmet-kivilcimli-1902-1971/?pdf=5325> adresinden erişilmiştir